

Legenda o svätom Svoradovi a Benediktovi
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Táto legenda je historickou pamiatkou - zavedie nás do obdobia pustovníctva na Slovensku v 11. storočí, zároveň je pre Slovensko vzácnym literárnym dielom, ktoré pre nás znamená napojenie do veľkého kontextu stredovekej európskej literatúry; napísaná je v stredovekom liturgickom a literárnom jazyku - latinčine.

Životopisné údaje:

Svorad a Benedikt boli pustovníci, ktorí žili v 11. storočí, teda v období renesancie pustovníctva - eremitizmu v Európe. Ich životopisné údaje nie sú celkom jasné, pretože ich poznáme len z jednej legendy. Medzi historikmi sa vedie spor o pustovníka Svorada - či bol slovenského, poľského alebo chorvátskeho pôvodu. Najpravdepodobnejšie je, že pochádzal z poľsko-slovenského pohraničia. Autorom Legendy o svätom Svoradovi a Benediktovi (Legenda sanctorum Zoeradi et Benedicti) je Maurus, ktorý žil asi v rokoch 1000 - 1070. Uvádza sa, že pochádzal z okolia Nitry, pravdepodobnejšie však je, že bol cudzinec, možno Francúz. Ešte pred obsadením Nitrianska a Nitry kráľom Štefanom I. v roku 1018 bol novicom v zoborskom benediktínskom kláštore sv. Hypolita. Sám Maurus v legende uvádza, že on sám bol v tomto kláštore mladým „scholárom“, keď sem prišiel pustovník Svorad zložiť mníšsky sľub. Svorada videl, ale bližšie ho nepoznal, o tom, ako žil, sa dozvedal z počutia. Z Nitry prešiel (vtedy sa ešte nevolal Maurus) do benediktínskeho kláštora sv. Martina na Panónskej hore (Pannonhalme), tam dokončil štúdiá a dostal rehoľné meno podľa sv. Maura - benediktína, ktorý zomrel v roku 547. V roku 1033 ho uhorský kráľ Štefan ustanovil za opáta tamojšieho kláštora, v roku 1036 bol vysvätený za biskupa, v roku 1042 sa stal biskupom v Pécsi (Pécs - v preklade Päťkostolie). Maurus bol v stálom kontakte s nitrianskym opátom Filipom a zaujímal sa o účinkovanie pustovníka Svorada - Andreja. Priateľil sa tiež so Svoradovým učeníkom Benediktom. Benedikt prichádzal za Maurom do kláštora sv. Martina a nadšene mu o svojom učiteľovi rozprával. Maurus si starostlivo zaznamenával všetky výpovede Benedikta i opáta Filipa z Nitry o Svoradovi a neskôr mu slúžili ako podklad pre legendu. O Svoradovom žiakovi Benediktovi, hoci ho autor legendy Maurus poznal dobre, sa môžeme z textu dozvedieť len veľmi málo.

Dielo:

Ide o jednu z latinských legiend stredovekého Uhorska. Zo známych legiend je najstaršia, až po nej vznikli tri legendy o sv. Štefanovi, o ďalších uhorských svätcoch a kráľoch. Odlišuje sa tiež tým, že sa v nej píše o chudobných pustovníkoch. Sama legenda predstavuje latinský text nevelkého rozsahu, ktorý vznikol v rozmedzí rokov 1064 a 1070. Autor Maurus ho písal pre knieža Gejzu v záujme svätorečenia (kanonizácie) Svorada, preto kládol veľký dôraz na hodnovernosť textu a zdôrazňoval v ňom Svoradovu zbožnú askézu a zázraky, ktoré sa v jeho mene udiali. Píše napríklad, že Svorad na posilnenie svojho duchovného života často zachovával pôst. „Keď však mal prísť čas 40 dňového pôstu, na základe rehoľného poriadku dostal 40 orechov, a na tomto jedle žijúc, s radosťou očakával deň svätého vzkriesenia.“ V tieto dni ako aj v iné sa venoval modlitbám, bral do rúk sekeru a chodil pracovať do lesnej samoty. Raz, keď pri rúbaní dreva v hore zoslabnutý zamdlel, pristúpil k nemu krásny mládenec, na pohľad ako anjel, naložil ho na vozík a zaviezol ho do jeho jaskyne. Keď sa pustovník prebral z vytrženia, priznal sa svojmu učeníkovi Benediktovi, čo zažil a prisahou ho zaviazal, aby o tejto udalosti nikomu nepovedal, kým on nezomrie. Po ťažkej dennej robote sa okrem modlitieb pustovníci venovali vyučovaniu okolitého ľudu, obrábaniu pôdy a kľčovaniu lesa. Svorad si po práci dožičil odpočinok, ktorý bol skôr trýznením a trápením. Sedel na okresanom dubovom kláte, ktorý ohradil ostrým tŕstím. Keď sa telo, premožené spánkom, naklonilo na ktorúkoľvek stranu, ostrým tŕstím poranené precitlo. Okrem toho si dal

na hlavu drevenú korunu, na ktorú zo štyroch strán zavesil ťažké kamene, takže keď sa ospalá hlava na niektorú stranu naklonila, udrela sa o kameň.

Podrobnejšie o diele:

Úvodné vety legendy obsahujú základné údaje o kandidátovi na svätorečenie - Svoradovi. Je to jeho rodné meno, rehoľné meno mal Andrej. Nechýba miesto narodenia, pôvod, miesto a čas rehoľného pôsobenia. V úvode legendy sa píše, že v čase panovania kráľa Štefana prišiel Svorad do zoborského kláštora v Nitre „z krajiny poľskej a od opáta Filipa, ktorého kláštor zvaný Zobor ležal na nitrianskom území, na počesť svätého Hypolita mučeníka, prijímúc rúcho a meno Ondrej, rozhodol sa viesť pustovnícky život“. Nasleduje časť o pustovníckom a asketickom živote Svorada - Andreja. Obsahuje aj vsuvku o mučeníckej smrti jeho učeníka Benedikta a o pochovaní oboch pustovníkov do chrámu - Baziliky sv. Emeráma v Nitre. Maurus píše tiež o reťazi, ktorá je dôležitou relikviou po Svoradovi, nosil ju počas pustovníckeho života okolo pása a objavil ju opát Filip. Spomína, že polovicu Svoradovej reťaze dostal priamo od opáta Filipa a v roku 1064 ju odovzdal nitrianskemu vojvodovi ako vecný dôkaz, potrebný pre kánonizačný proces. Krátko pred smrťou sa totiž Svorad znova utiahol do zoborského kláštora. V posledných chvíľach života požiadal zoborských mníchov, aby ho - až skoná, nevyzliekli z rúcha, kým nepríde opát Filip. A vtedy sa ukázalo jeho mučenie. Na vyzlečenom tele našli železnú reťaz, tak hlboko vrastenú do tela, že sa až vnútornosťou dotýkala. Keď rozviazanú reťaz ťahali z tela, bolo počuť štrkot rebier. V legende uvádza Maurus dva zázraky, ktoré sa stali na príhovor pustovníka Svorada - Andreja a záver tvorí teologické zdôvodnenie - návrh na jeho vyhlásenie za svätca. Po smrti svojho učiteľa žil sv. Benedikt na Skalke ešte tri roky. V roku 1033 ho prepadli zbojníci a žiadali peniaze. Keďže žiadne peniaze nenašli, vytiahli ho z jaskyne, zabili a mŕtve telo zhodili zo skaly do Váhu. Odvtedy ľudia vidali veľkého orla sedávať na brehu akoby čosi pozoroval. Po roku vytiahli Benediktovo telo z vody neporušené. Pltníci, plaviaci sa po Váhu okolo Skalky, uctievali sv. Benedikta ako svojho patróna a ochrancu. Autor ho v legende používa ako priameho svedka, od ktorého sa dozvedel detaily o Svoradovej pustovníckej askéze. Neskôr bol za svätého vyhlásený aj Benedikt. Uctievanie oboch svätcov potvrdil v roku 1083 pápež Gregor VII.

Legenda o svätom Svoradovi a Benediktovi - úryvok 1.

Ja totiž Maurus, teraz z Božej milosti biskup, vtedy ešte novic, tohto dobrého človeka som videl, ale ako žil, nie z videnia, ale z počutia som sa dozvedel. Do nášho kláštora, zasvätenému blaženému biskupovi Martinovi, spomenutý mních Benedikt často chodil a mne, čo nasleduje, o jeho ctihodnom živote rozprával.

Legenda o svätom Svoradovi a Benediktovi - úryvok 2.

Nijako som nechcel zamlčať ani iný zázrak, o ktorom som sa dozvedel z rozprávania toho istého opáta Filipa. V meste Nitre obesili jedného odsúdeného zločinca. On potom milosťou Božou odviazaný prišiel k opátovi Filipovi a rozprával, ako bol pre zásluhy blaženého muža Ondreja vyslobodený. Povedal totiž, že keď bol odsúdený, stále vzýval jeho meno, a keď ho dvíhali na šibenicu, blažený muž Ondrej ho hneď svojimi rukami pridržal. Keď sa však všetci v domnienke, že je mŕtvy, vrátili domov, ten ho svojou rukou odviazal a prepustil. Ó, muž takej zásluhy pred Bohom, ktorý, ukážuc sa viditeľným, oslobodil ľudí a neviditeľný má miesto medzi zbormi anjelov.

Zaujímavosti:

Najstarší zachovaný odpis Legendy o svätom Svoradovi a Benediktovi pochádza zo 14. storočia a je uložený v Széchényiho knižnici v Budapešti.

Niektoré pramene uvádzajú, že Svorad prišiel na Slovensko vtedy, keď poľský kráľ Boleslav Chrabrý vystúpil proti prívržencom staroslovienskej bohoslužby. Za kráľa Štefana hranica medzi arpádovským Uhorskom a piastovským Poľskom prebiehala cez lesy trenčianskej oblasti a Horného Ponitria, takže celý región Liptova patril do poľského štátu. Historici z niektorých miestnych názvov v Liptove, ktoré sa viažu na slová mních, Svorad, Hipolyt, vyvodzujú súvislosť s benediktínskym kláštrom sv. Hipolyta v Nitre.

Sv. Svorad a Benedikt patrili k rádu benediktínov - je to najstaršia kresťanská rehoľa v strednej Európe, ktorú v 6. storočí založil sv. Benedikt z Nursie. Benediktínsky rád bol pracovným rádom, ktorý šíril znalosť remesiel, nových poľnohospodárskych plodín a stavebných postupov. Základné povinnosti rehole - modlitbu a fyzickú prácu - si členovia rádu plnili v kláštoroch (cenobiti) alebo osamotene ako pustovníci (eremiti). Riadili sa pritom heslom „Ora et labora - modli sa a pracuj!“ Podľa východnej tradície mohol člen rehole žiť ako pustovník až po prekročení 40. roku života.

Na Skalke, na mieste, kde začiatkom 11. storočia pôsobili Svorad a Benedikt, založil v roku 1224 nitriansky biskup Jakub I. opátstvo. Niektorí autori sa domnievajú, že pred príchodom benediktínov Skalku obývali templári. Benediktínske kláštory neskôr prevzali a prestavali novšie rehole. Na Skalke to boli jezuiti, ktorí tu pôsobili do zrušenia rádu v roku 1773. Odvtedy kláštor upadal a v 20. storočí celkom spustol. Dnes je ruinou - situovaný je na skalnom zráze v blízkosti rieky Váh.

V nitrianskom františkánskom kostole sú od roku 2000 dva nové zvony, ktoré nesú meno Andrej Svorad a Benedikt. Majú hmotnosť 260 a 340 kilogramov a vytvorila ich známa zvonolejárska dielňa Marie Tomáškovvej-Dytrychovej v Brodku u Přerova.

Legenda o Svoradovi a Benediktovi patrí do žánru tzv. hagiografickej literatúry, to znamená literatúry o živote svätcov.

Myšlienky:

„Svetská, teda politická a cirkevná moc bola previazaná. O vznik legendy sa pričínili knieža Gejza, ktorý poprosil Maura, aby napísal životopis týchto svätcov. Maurova legenda je však dôležitá aj po tej stránke, komu je vlastne, ako každá legenda, určená. Adresovaná je do kláštorného prostredia, ktoré má formovať ďalších nasledovníkov. Pre nás je to dnes len historický prameň, ktorý skúma otázky určitej sociálnej skupiny, mentality, vývoj v tomto období, aká bola psychóza náboženská. Dôležité však bolo, že Maurus ju adresoval do vlastnej benediktínskej komunity.“ (M. Slivka)

„Pre život pustovníka - samotára boli dôležité dve základné črty. Prvou bolo cvičiť sa v kresťanskej askéze. Askéza pre starých mníchov bola vlastne filozofia: Poznaj sám seba. Cvičili sa v istých cnostiach. Druhý bytostný znak je vydedenie sa z komunity, zo spoločnosti. Uteká do jaskyne, do lesa alebo z mestského do dedinského prostredia. Chce byť sám, nikým nevyrušovaný, preto dosť často mení aj miesto pobytu. Svorad pustovníčil priamo pri kláštore na Zobore, dodnes existuje Svoradova jaskyňa. Používal aj trýzniacu reťaz, ktorá mu vrástla do tela. Reťaz bola znakom jeho kajúcnosti, znakom askézy. Robili tak aj prví pustovníci - už Ján Krstiteľ bol opásaný povrazom. Opásanie, reťaz hrá v mníšskom živote, ale aj v kňazskom i civilnom veľkú rolu, predstavuje určitú moc. To, čo je u Jánošíka opasok, v ktorom mal skrytú moc, silu (opasok rovná sa sile), to je aj v mníšstve, vidíme to napríklad u františkánov - on sa opáše, teda zaviaže. Metaforicky - zaviaže sa skutkom na celý život, že bude žiť odriekavým, pustovníckym životom. Je to znak kajúcnosti.“ (M. Slivka)